

Ruhy keselhana salynan zenanlar

Category: Kitapcy, Zenan şahsyýetler

написано kitapcy | 26 январа, 2025

Ruhy keselhana salynan zenanlar **RUHY KESELHANA SALYNAN ZENANLAR**

Şu aýallar hakda okanymda göwnüm göterildi, sebäbi bular hiç dymmandyr, ýazypdyr, seslenme döredipdir, nähili zyýan çekseler-de tutan ýollaryndan dänmändir. Şol bir wagtyň özünde göwnüme gam laýy çökdü...

Rozina Doýl Wiler

Feministik pikirleri sebäpli äri Edward Bulwer-Littonyň

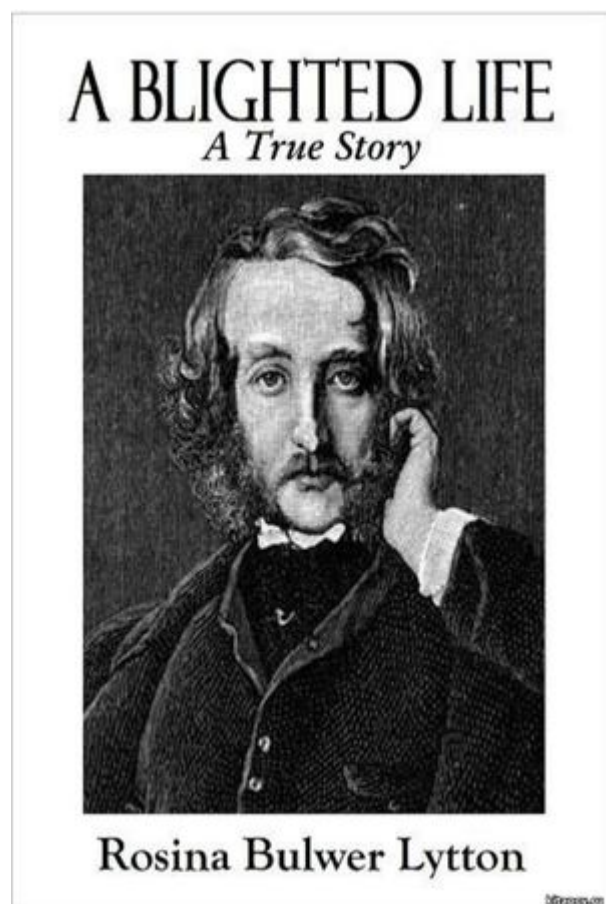
görkezmesi bilen ruhy hassahana salynan Rozina Bulwer Litton 1802-1882-nji ýyllarda ýaşady. Durmuşa çykmanka ady Rozina Doýl Wiler bolupdyr.

Ol on dört romanyň, köp sanly makalalaryň we hatlaryň awtorydyr.

Mejlisdäki arabasy jygyllap ugran äri Edward Bulwer-Litton köp gürleýär diýip, aýalyny lal-jim etmekçi boldy.

«Çüýrän durmuş» («A Blighted Life») atly kitabynda başyndan geçiren hupbarlaryny gürrüň berýän Rozina Bulwer Litton üç hepde ruhy keselhanada saklanandan aň halkyň nägileligi bilen erkinlige çykýar we şeýle diýýär:

«Bir erkege aýalyny para-peşgeş bilen gyssanmaç hereket eden iki lukmanyň goluny alyp, galp resminama esasynda aklyndan azaşan yglan etdirip, dälihana dykma hukugyny berýän bu kanundan has beter jenaýat edýän, has despotik kanun mejlisdan geçen däl bolsa gerek».

* * *

Elizabet Pakkard 1816-1897-nji ýyllarda ýaşap geçdi. Durmuşa

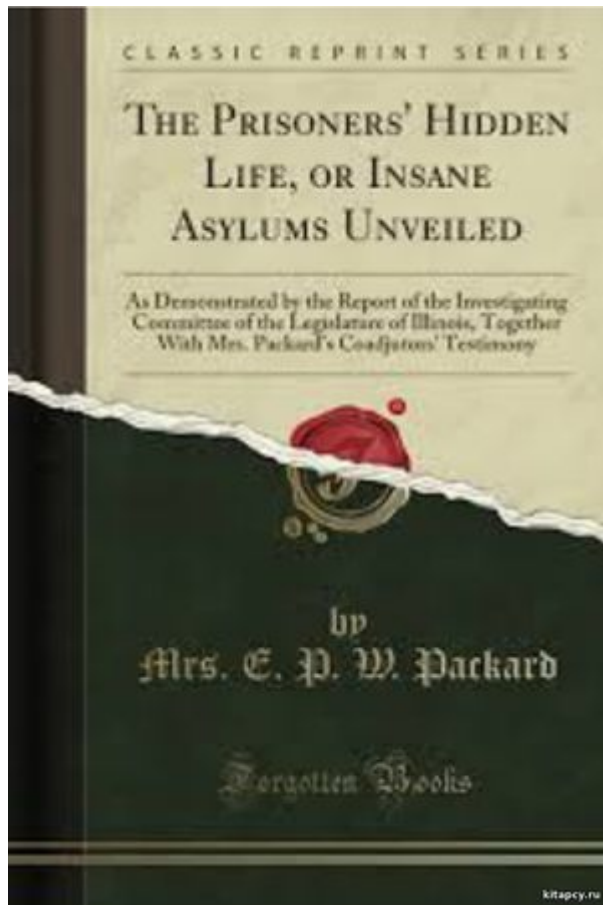
çykmanka onuň ady Elizabet Parsons Uer eken Buthanada popçulyk edýän äri bilen Elizabetiň pikiri deň gelmändir. Bu ýagdaý onuň äriniň jemgyýetdäki statusyna howp abandyrýardy. Şonuň üçin Elizabetiň äri Teofilis Pakkard lukmanlaryň birine pul dykdy we aýalyňa «däli» tagmasynyň basylmagyny gazandy.

Elizabet Uer Pakkard

Elizabet Pakkard «Jeksonwil» ruhy hassahanasyna ýerleşdirildi. Ol bu ýerde üç ýylyny geçirdi. Hernä bir gün ol penjireden gaçyp, zulumdan halas boldy. Ol başyndan geçirenlerini «Ýesirleriň gizlin durmuşy» («The Prisoners Hidden Life») atly kitabynda gürrüň berdi. Kitapda ýazyjynyň ýakynlary tarapyndan hassahana salynan başga aýal-gyzlaryňam başdan geçirenleri beýan edilýär.

Elizabet Pakkardyň tagallasy bilen «Şahsy azatlyklaryň goragy hakdaky» kanun güýje girdi. Naçary ruhy hassahana ýerleşdirmek üçin şol ýyllarda äriniň sözi ýeterlikdi we bu ýagdaýyň anygyna ýetjek bolýan ýokdy.

* * *

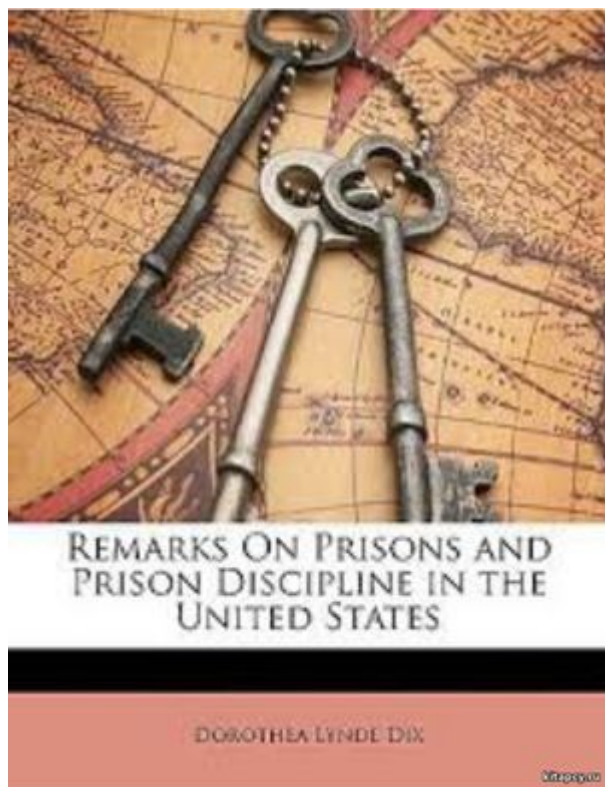
Doroteya Linda Diks 1802-1887-nji ýyllarda ýaşady. Diks 1800-nji ýyllaryň ortalarynda baýlygyny ruhy hasahanalaryň adam mertebesine mynasyp gurulmagy üçin harçlady. Onuň kakasy alkaş, ejesi-de yzgytsyz biri bolupdyr.

Doroteya Linda Diks

Şol ýyllar ruhy hassahanalarda zyndana salynýanlar, agylda saklanýanlar, zynjyra baglanyp goýulýanlar saklanýan eken. Diks bilim bermek üçin giden edarasynda gören zatlaryny düzetmek üçin göreşdi.

1845-nji ýylda «ABŞ-da tussaghana we türme düzgünnasy boýunça bellikler» («Remarks on Prisons and Prison Discipline in the United States») atly kitabyny çap etdirdi. Adam hukuklary we adalat üçin ömrüniň ahyryna çenli göreşdi.

Şu aýallar hakda okanymda göwnüm göterildi, sebäbi bular hiç dymmandyr, ýazypdyr, seslenme döredipdir, nähili zyýan çekseler-de tutan ýollaryndan dänmändir. Şol bir wagtyň özünde göwnüme gam laýy çökdi... Çünki daş-töweregimdäki aýal-gyzlaryň (elbetde, muňa menem degişli) ýakynyndaky erkegiň inisiatiwasy bilen ruhy hassahana salynma pikirine özüni aldyryp, bir pursatlyfam bolsa begenhek, soňam degişmedir-le diýip, ýaguş-ýagmyryň arasynda ýitip gitjek iň azyndan bir tanşy bardyr.

«The Madhouse» («Dälihana»), Fransisko Goýa, 1812-1819

• **Peýdalanylan çeşmeler**

– Dorothea Lynde Dix, Remarks on Prisons and Prison Discipline in the United States, (Philadelphia: Joseph Kite & Co, 1845).

– Elizabeth Parsons Ware Packard, The Prisoners' Hidden Life: Or Insane Asylums Unveiled: as Demonstrated by the Report of the Investigating Committee of the Legislature of Illinois, (JN Clarke, 1871).

<https://wellcomecollection.org/works/c8jzskyu/items?canvas=7> [15.08.2022]

– Rosina Bulwer-Lytton, A Blighted Life, (London: Thommes Press, 1994).

– Susannah Cahalan, «Dälileriň arasynda akyllý bolmak» (Terjime eden: Enes Toplanyr, «Say» neşirýaty, 2019).

<https://museumofthemind.org.uk/blog/the-anti-insane-asylum-society> [Erişim: 16 Ağustos 2022]

- **Awtor hakda**

Hande Çayır 1982-nji ýylda Türkiýäniň Eskişehir şäherinde dünýä indi. Sabanjy uniwersitetinde Şekillendiriş sungaty we Şekillendiriş kommunikasiýasy dizaýneri ugrundan ýokary bilim, Stambulyň «Bilgi» uniwersitetinde Kinomatografiýa ugrundan magistraturany, Telewideniýe we Aragatnaşyk boýunça doktoranturany okady.

Akademiýanyň bölüm başlygy, dekanyň kömekçisi, jemgyýetçilik işinde witrina dizaýneri, baş redaktor ýaly ýaly wezipelerde işledi.

Dosentligi Plastiki sungat ugrundan aldy. Ikinji magistraturasyny Sasseks uniwersitetiniň Žurnalistika we Dokumental filmler bölümünde «Chevening» stipendiýasy bilen ýerine ýetirdi.

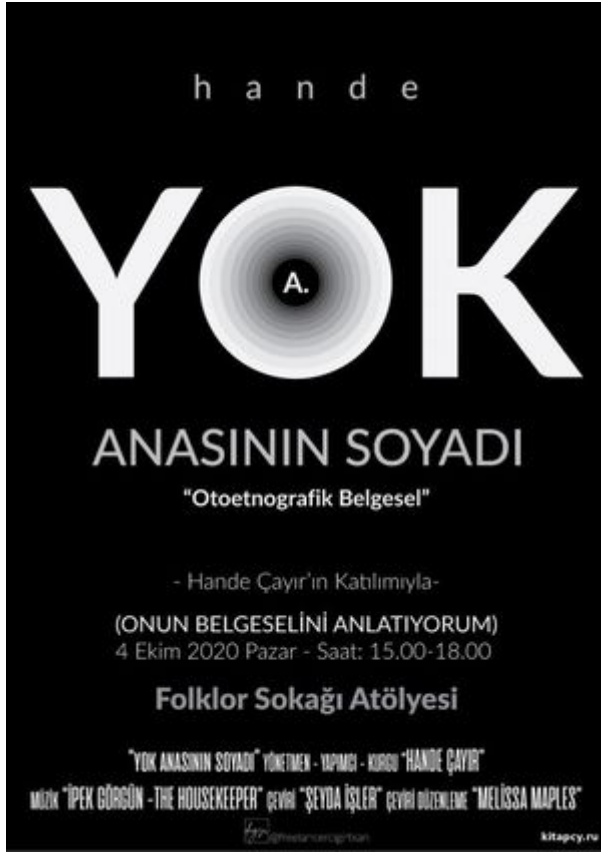
Warwik uniwersitetinde Kinofilm işleri maksatnamasynda ikinji doktorlyk dissertasiýasyna, Warwik Kollaborativ Fellowship stipendiýasy bilen dowam edýär.

Teatr we jaz saz sungaty bilen içgin gyzyklanýar. 2014-nji ýylda «T24»-de çykyş edýär.

- **Kitaplary**

1. «Sen haçan aýrylyşyp, biz haçan birigerkäk?» («Ne Zaman Boşanacaksın Da Evleneceğiz»), «Ka Kitap» neşirýaty, Stambul-2015;
2. «Tunjelä gitdim, Dersimden yzyna gaýtdym» («Tunceli'ye Gittim Dersim'den Döndüm»), «Ka Kitap» neşirýaty, Stambul-2016;
3. Awtoetnografiki häsiýetli dokumental film: Zenanyň çalyşýan familiýasy hakda bolan wakanyň beýany» («Documentary as Autoethnography: A Case Study Based on the Changing Surnames of Women»), «Vernon Press», ABŞ-2020 ý.

• Kinofilmleri:

1. «Şahsyýet», («Eye-Then-Tea-Tea/Identity»), 3'40», Stambul-2005;
2. «Enesiniň familiýasy ýok» («Yok Anasının Soyadı»/»Mrs His Name»), 17'00», Stambul-2012;
3. «Artisti artist edýän zat näme?» («What Makes an Artist»/»Sanatçyýy Sanatçy Yapan Nedir»), 6'00», Birleşen Korollyk-2019 ý.
4. «The Paris House», 10'00», Birleşen Korollyk-2019 ý.
5. «Maýda-çüýde zatlar» («Tiny Little Things»/»Küçük Minik Şeyler»), 20'00», Birleşen Korollyk-2019 ý. Zenan şahsyýetler